

ТВОРЧЕ СТАНОВЛЕННЯ НАРОДНОЇ ХУДОЖНИЦІ ОЛЬГИ ПЛЕШКАН

Вимоги новітнього часу (в теперішній періодизації культури) спричиняють постановку перед мистецтвознавцями нелегких завдань реконструкції певних мистецьких процесів, навіть цілих відтінків історії мистецтва. На тлі формування українського національного стилю як явища світової культури вимальовуються досі незнані чи замовчувані в історії українського мистецтва стильоутворення, мистецькі школи. Минуло лише декілька років, відколи наша громадськість вперше ознайомилась із творчістю “бойчукістів”, позбулися комплексу відчуження щодо творчості “генеруючих західне мистецтво” в Україні.

Сьогодні згадуючи славну покутянку художниці Ольги Плешкан, хотілося б розглянути її творість у контексті яскравої регіональної школи. Творчий доробок Ольги Плешкан досить багатий. Постать цієї мисткині пов’язана з періодом пошуків власного національного стилю як зі своєрідною тезою розвитку національної культури. Адже цей процес наприкінці XIX – на початку XX ст. у Східній Галичині був спрямований, передовсім, на осмислення настроєвості української природи, колористики й декоративності народного мистецтва. Саме це домінує у творчості О.Плешкан. Численні шкіци на пленері в Карпатах, багаторічне вивчення народного малярства допомогло сформувати власний почерк в жанрах портрета і пейзажу.

Повертаючись до тези про “регіональну школу малярства”, варто згадати, що біля її витоків у кінці XIX – на початку XX ст. стояли Ярослав Пестрак, Юліан Панькевич та ін. Саме через творчість Юліана Панькевича можна провести паралель до діяльності в царині пензля Ольги Плешкан. Краєвиди Рогатинщини (с. Данильче) з доробку Ю.Панькевича та покутські види (с. Русів) у пейзажах О.Плешкан позначені оповідним реалізмом та щирою любов’ю до рідного краю. Ця спорідненість визначається не тільки тематикою, вона помітна і в прагненні відшукати свою універсальну форму вислову, яка б репрезентувала набагато більше, ніж світ автора окремого твору.

Шлях вироблення власного мистецького стилю через зовнішні форми – введення елементів народного строю в антураж твору, розробка тематики визначних постатей з історії України – чомусь залишається для Плешкан єдиним з діапазону власної творчої спроможності. В той

¹Масмо на увазі “Мистецтво Заходу початку XX ст.” М.С. Кулешова // Філософія и искусство модернизма – М : Изд-во политическ лит-ры. 1980. – с. 4.

же час Михайло Бойчук, Федір Кричевський, Святослав Гординський знаходять цей шлях по-своєму – та через трансформацію переосмислення візантизму й архаїки; Михайло Черешньовський, Олександр Архипенко, Роман Сельський – в еkleктиці новітніх модерністичних течій з підґрунтям української національної традиції. Безперечно, названі сучасники художники випередили її в плані творчого пошуку, проте сторінка в історії українського мистецтва, яку вписала своїм доробком Ольга Плешкан, – унікальна.

Художниця Ольга Плешкан народилася в с. Чортівці, Городенківського повіту, 15 червня 1898 р. Її батько був священиком у цьому ж селі. Мати Олена Плешкан, також походила зі священицької родини. Батько був поетом і бачив у Ользі продовження свого таланту [1]. Ольга стала мисткинею, але маляркою. Маючи здібності до малювання, Ольга Плешкан з дитинства приділяла багато часу начеркам, малюванню краєвидів місцевості, де перебувала. Першим виявом таланту малярки були, мабуть, графічні шкіци місцевості в Березині. Цей період її творчості обмежується 1904-1915 рр. Збереглися тогочасні малюнки виконані аквареллю та олівцем: “Верби”, “Берези”, “Дністер”, “Провали”, “Березин” (власність родини Плешкан). Мисткиня згадувала: “Чудові краєвиди, ліси, поля, джерела заставили мене брати в руки пензель, олівець. Тут я намалювала перші пейзажі “Берези”, “Дністер”, а також “Краєвид Березини”. Є відомості, що саме за цей останній пейзаж Ольга Плешкан отримала премію III ступеня на виставці у Львові [2]. Варто зазначити, що дівчина малювала, будучи короткозорою. Тому роботи цього періоду та пізніші – малого розміру. Цілком справедливо їх названо мініатюрами [3]. Вони відзначаються досить вдалим композиційним вирішенням і ретельним опрацюванням переднього плану.

Одна з них – “Верби” (олівець), створена, на думку дослідників, до 1910 р. Мотив твору випадковий. Ритм стовбурів дерев примітивний і нецікавий. Дівчину скоріше цікавила пластика форми. Не маючи образотворчої грамоти, авторка керується виключно власним відчуттям. Для неї образний вияв сюжету спирається поки що на загальний естетичний смак. Ользі Плешкан бракує елементарних засобів вираження, тому навіть штрих невпорядкований і відірваний від форми. Збереглась також картина “Острів на річці Дністер” (акварель), де кольорова гармонія будується за принципом гами. Теплий передній план контрастує із заднім холодним. Проте, Ольга Плешкан володіє

пластичною лінією, інтуїтивно відчуває тон макроплощин. Семантика покутської природи є підґрунтям цієї інтуїції.

Спробувала себе початкуюча мисткиня і в скульптурі: тогочасна пластика малих форм представлена трьома виробами з дністровського глею в експозиції художньо-меморіального музею Плешкан у Снятині. Нечисленні роботи даного відтинку її творчості дуже цінні для аналізу, бо тільки повна картина творчого росту здатна відтворити образ мисткині.

Природно, Ольга Плешкан прагнула розширити свої творчі можливості й звернулась по допомогу до одного з найавторитетніших майстрів пензля – львівського митця Олексі Новаківського. Він один із перших оглянув роботи дівчини й надав їй відповідні професійні “коректи”. Було це у 1920 р. Ольга Плешкан відвідала майстра зі своєю подругою Дарією Данилович у його майстерні на вулиці Міцкевича (тепер там діє музей художника).

Час навчання Ольги Плешкан у мистецькій школі Олексі Новаківського істотно змінив ставлення Ольги до малярства. Палке, ще дитяче замилювання мистецтвом переросло в потребу творчої самореалізації та пошуку нових засобів висловлення. З’являються роботи, виконані олією.

До низки творів художниці перших років навчання слід віднести “Натюрморт” (картон, олія) 1925 р. Він характеризується стриманою кольоровою гамою, досить слабкою технікою виконання. Композицію складають букет квітів у вазі та два яблука на драперії. Є підстави вважати, що це учбова постановка, бо виконана на досить великому форматі*.

Автопортрет 1926 р. (картон, олія) написаний в один сеанс є майже монохромним в колориті. Мазок був невпевнений. Відчуваються порушення в побудові голови, проте є портрет на схожість (збереглося фото тих років).

Камерне портретування натури та малювання мертвої природи в майстерні було лиш фундаментом для літніх пленерних студій Ольги Плешкан. Жива гра тонів і півтонів, звучання предметного кольору – мета кожного твору “новаківців”. Космач, названий самими митцями “українським Барбізоном”, істотно впливав на палітру. Це помітно і в етюді “Над Прутом” (картон, олія) 1926 р. Він досить цікавий за кольоровим вирішенням. Експресивне відображення природи мисткині не властиве. Це також свідчить і про вплив Олексі Новаківського.

* Майже всі роботи О.Плешкан тих років – малого формату. Тривала праця в окулярах виснажувала мисткиню. (З виступу Л.Сеник на конференції, присвяченій 10-літтю від дня смерті О.Плешкан, 1 листоп. 1995 р. м. Івано-Франківськ)

Помітно, що вже в цій роботі Ольга Плешкан ставить перед собою нові завдання. Сюжетом є краєвид гірської ріки з фігурою жінки на передньому плані. Вона зображена в русі. Художницю зовсім не турбує пластика складного ракурсу, динаміка спостережливого руху. Завдання – грамотно і вдало поставити кольорову пляму в даному середовищі, чого вона й досягає.

Вже пізніше з'являються роботи, які продовжують серію “настроєвих” пейзажів, писані в сонячну погоду, короточасні. Не виключено, що саме ці роботи доповнювали імпресіоністичний контекст пленерних виставок школи Новаківського у Перемишлі, Коломиї, Станіславові. Варто зазначити, що карпатські етюди Плешкан є більш розкуті й яскраві.

Специфіка пленарних студій, як правило, позбавляє від академічних комплексів. Цікавим є у цьому контексті краєвид берегу річки освітленого полудневим літнім сонцем. “Жовті береги над Прутом”(картон, олія) 1930 р. Колорит будується на симультанних контрастах, робота – панорамного плану. Мазок вільний, але кладеться по формі.

Мал.1. Жовті береги над Прутом. Картон, олія. 1930 р.

Твір “Яблуні” (картон, олія) 1930-1931 р. є зображенням того самого мотиву з невеликим доповненням: на передньому плані написано стовбури двох дерев. Припускаємо, що мисткиня поставила собі за мету вписати ці об'єкти в локальне середовище контрастуючих площин жовтогарячого берега та відкрито лазурної води. Палітра значно

багатша. Цей етюд нагадує такою постановкою колористичного завдання Івана Труша у його знаменитій серії “Життя пнів”. Реалізм Труша витонченіший і досконаліший, вдало підібраній кольоровій гармонії не поступається довершена пластика малюнка. Проте навіть невелика співзвучність світобачення Плешкан і Труша дозволяє вести мову про узагальнене відчуття колориту українськими художниками того часу.

На велику увагу заслуговує пейзаж “Ставок у садибі Василя Стефаника” (картон, олія), кінець 20-х років. Здавалося б, досить банальний сюжет – відображення у воді групи дерев. На задньому плані – ймовірно будинок Стефаників. Етюд не багатоплановий. Гама стримана. Крона дерев до легкості пластично написана. Закрадається думка, що мисткиня знову звузила палітру й повернулася до раніше виробленого в пейзажі стилю.

Тепер її шкіци, збагачені новими засобами образотворення, справляють враження закінченої творчої думки. Це можна сказати і про пейзажі, написані в Косові у 1929 р. Наприклад, етюд “Вид Карпат” (картон, олія) 1929 р. – настроєва річ. Помітні суперечності в кольоровому вирішенні освітлення. Холодне небо і водночас – холодна тінь. Справляє враження розповідного твору. На задньому плані – стара гуцульська хата з оборогами. На небі – світла пляма. Достатньо професійне висвітлення сюжету дає підстави констатувати поступ мисткині. Така ж обмежена гама і в роботі “Водограй. Гук” (картон, олія) 1929 р. Досить вдало передано динаміку руху води.

Мал.2. Василько на веранді.
Фанера, олія. 1929-30 рр.

Одним із домінуючих жанрів цих років у творчості Ольги Плешкан – портрет... Портрет короткочасний, етюдний, і портрет, написаний за декілька сеансів “За читанням”, “Дівчина-вишивач”, “Покутянка”, “Молода”, “Гуцулка з Космача”. Один із творів у цьому жанрі – “Портрет Якиб’юка” (полотно, олія) написаний у Криворівні 1930 р., заслуговує на особливу увагу. Постать портретованого вписана в багатий гірський краєвид. Народний одяг надає твору етнографічного забарвлення. Червоний сардак вжитий не тільки як елемент антуражу, він підсилює значущість форми в середовищі задніх планів переважаючої холодної зеленої гами. Синтез змістовного вираження образу через зовнішні форми у цьому творі вже вкотре засвідчує безперервність галицької мистецької традиції, перейнятої Ольгою Плешкан у Новаківського.

Чітко поставлено світло в шкіді “Василько на веранді” (картон, олія) 1929-1930 р. Тінь різка й насичена. Робота писана в полудень постановка світла на об’єкті – одне з основних завдань пленарного живопису. З потрібною свіжістю й натхненням мальовані мотиви квітів – “Королів цвіт”, “Соняхи”, “Цикламени”, “Натюрморт”. Ці роботи далеко не закінчують перелік творів, виконаних під час студій Ольги Плешкан у школі Олексі Новаківського.

Чим була ця школа для Ольги Плешкан? Чи вона там отримувала виключно знання з малярських дисциплін. Як вплинуло навчання на творчу манеру? Відповіді на ці та інші питання дасть докладний огляд життя “робітні”.

Мал.3. Соняхи.
Картон, олія. 1930 рр.

Атмосфера школи була особливою. Нею опікувалися Олекс Новаківський і меценат школи митрополит Андрей Шептицький. Для останнього мистецтво було засобом духовного збагачення. Для Новаківського – життям і самоціллю. Таке, здавалося б парадоксальне поєднання впливів утримувало школу з чітким обличчям національної академії у загальному хаосі “західних” стилів, як і у прагнення творити свою, неповторну національну культуру. Академічні студії практики й теорії поєднувались у школі з камерним наслідуванням маєстро. Учні, що заслужили особливу прихильність вчителя, належали до “ближчої родини”. “Шлях до “робітні ближчої родини” був непростий і вимагав особливої підготовки. Потрібно було перейти вступні “свячення”, що полягали у ближчому знайомстві з життям самого вчителя. Олекс Новаківський мав звичку правити рисунок вуглем з натури, іноді повністю: “так рисувати, щоб усі падали перед вами на коліна, щоб ціла Європа зігнулась перед нами. Всім дамо лупня, але треба присісти “фалдів”. Не дешевий ефект світла і кольору, але природа має бути джерелом правдивих вартостей. Не мудруйте, не філософствуйте, але працюйте тихо і скромно, бо тихше ідеш – далше будеш...”[4].

Мал.4. Портрет Анни Данилович.
Картон, олія.

Етюдні вакації в Карпатах, постійний народний антураж навчальних постановок не були тематичним обмеженням. Такою була специфіка навчання національному колоритові. Тривалі студії на гірському пленері, до яких вдавались митці робітні після навчання у

вищих закладах Європи, усували з палітри академізму монохромність кольорів, привчали око до імпресіоністичних візій, ушляхетнювали колористично-композиційну вибудованість робіт [5]. Істотний вплив імпресій Новаківського відчувається і в творчості Ольги Плешкан.

Не тільки зачарування красвидами рідної землі диктувало тематику творів Ольги Плешкан. Тип жінки-берегині родинного тепла, образ дбайливої матері стали визначальними у жанрі портрета. Портретовані – це здебільшого її двоюрідні сестри, близькі знайомі, матір. Серед них "Портрет Анни Данилович", образ красуні в гуцульському одязі – Ольги Шкляр, дружини першого вчителя художниці.

Багатограним і цікавим є підхід до образу матері. Живописний етюд 1938 р. "Мама шие в Русівській хаті" спонукає глядача проникнути у внутрішнє життя звичайної сільської жінки, побачити в ній матір, родинну берегиню й педагога. "Портрет матері", виконаний 1931 р. – виповнене психологізмом зображення красивої серцем і душею жінки.

Щире зацікавлення Ольги Плешкан народним мистецтвом спричинює до появи у її творчості тем обрядовості, народного побуту. Так, наприкінці 30-х з'являється серія ліноритів з центральним образом жінки-трудівниці ("Вишивальниці", "За читанням", "Гуцулка з дитиною" та ін.). В Івано-Франківському державному художньому музеї зберігається колекція зібраних нею вишивок і замальовок народного одягу. Це замилювання поетикою унікального фольклору вносить ноту тонкого діризму в її творчість. Тому всі пейзажі легкі й настроєві, а портрети, подекуди навіть слабкі у виконанні ("Портрет Юрія Стефаніка", "Дівчина з Русова", "Портрет Якиб'юка"), все ж окреслені ореолом шани й любові до портретованих.

Ольга Плешкан залишила світлий слід не тільки в образотворчому мистецтві. Перебуваючи більшу частину свого життя у колі Стефаникових друзів, вона багато робила для популяризації могутнього українського слова, а у важкі часи – навіть для захисту. Ольга Плешкан – філолог – відомий стефанікознавець. Її багаторічна праця над впорядкуванням писемної спадщини великого новеліста була своєрідною подякою Василю Стефаникові за тривалу опіку [1, с.6] в молоді роки та спілкування з ним. Живописні твори Ольги Плешкан перегукуються з новелами Василя Стефаніка. Не виключено, що закохана в працю героїня новели "Нитка" трансформувалася у художній образ картини "Пряля" 1939 р.

Постать Ольги Плешкан не заслуговує, мабуть, місця на Олімпі образотворчого мистецтва чи літературознавства, однак без таких людей

не існувало б Олімпу. Її внесок до скарбниці української культури, безперечно, яскравий і вартий уваги. Художниця – національна за тематикою своїх робіт, колоритом, манерою творчого вислову. Ольга Плешкан є, між тим, самобутньою мисткинею, індивідуальністю з власним почерком. Своїми творами й усім способом життя вона міцно зрослася з Покуттям. Це зробило її глибоко народною й близькою глядачеві.

1. Данилович Є. // Ольга Плешкан. Спогади про художницю. – Снятин: Над Прутом, 1995. – С. 3.

2. Круповицька І. // Ольга Плешкан. Спогади про художницю. – Снятин: Над Прутом, 1995. – С. 19.

3. Конференція присвячена 10-літтю від дня смерті Ольги Плешкан. 1 листоп. 1995 р. (З виступу професора Ф.Погребенника). – м. Івано-Франківськ.

4. Смольський Г. Школа Новаківського // Назустріч. – 193. – Ч. 18

5. Мельник В. Гуцульські імпресії в галицькому малярстві. (Машинопис. – Приватний архів автора. 1996 р. м. Івано-Франківськ.

Bogdan Mysyuga

OLGA PLESHKAN'S MATURATION AS FOLK ARTIST

This article focuses on the art of Olga Pleshkan who was undeservedly forgotten. Leaving a meaningful artistic heritage, this painter made a considerable contribution to Ukrainian culture. Beyond question, O. Pleshkan's accomplishments in painting entitle her to an honorable place in the history of Ukrainian art.